

ἜΤΕΤΗΡΙΟΝ

ἘΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝῶΝ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΝ

ἜΤΟΣ 4'

Ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐν Παρίσις
Συλλέγου ὑπὸ ἐπίσχησιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμματέων.

ἸΟΥΝΙΟΣ 1929

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΥΒΑΣ

Περὶ τοῦ Γεωργίου Καλύβα ἐλαχίστας παρέχουσιν ἡμῖν εἰδήσεις οἱ περὶ τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν ἀσχοληθέντες, καὶ ταύτας, ὡς τὰ πολλά, ἐσφαλμένας¹. Εὐτυχῶς ἐκ τῶν σωζομένων αὐτοῦ ἔργων ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 227 (289) θεολογικῷ κώδικι τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης², τῷ μοναδικῷ κώδικι, ἐν ᾧ σώζονται τὰ ἔργα τοῦ Γεωργίου Καλύβα, ἀρνούμεθα ἀρκούσας καὶ ἀσφαλεῖς εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὁμοίων περὶ τοῦ Γεωργίου Καλύβα, ὅστις, ὡς τόσοι ἄλλοι τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων λογίων ἔχει σχεδὸν λησμονηθῆ, ὑπῆρξεν εἰς τῶν διαπρεπῶν Ἑλλήνων συγγραφέων τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου πέμπτου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἑκτοῦ αἰῶνος.

Ἐν τοῖς κατωτέρω θὰ προσπαθῆσω, μετὰ τὴν λεπτομερῆ περιγραφὴν τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 227 θεολογικοῦ κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης³, νὰ καθορίσω τὰ συγγράμματα τοῦ Γεωργίου Καλύβα καὶ τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν βίον αὐτοῦ, ἀνασύρων οὕτως ἐκ τῆς λήθης ἕνα τῶν διαπρεπῶν Ἑλλήνων λογίων.

I

Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 227 χειρόγραφον τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης ἀποτελεῖται ἐκ φύλλων ἠριθμημένων 180. Ἡ ἀρίθμησις τῶν φύλλων ἔχει γίνεαι ὑπὸ χειρὸς νεωτέρας τῆς γραφῆς τὸν κώδικα, ἥτις διέγραψε δι' ὀριζοντίου γραμμῆς τὴν πρώτην ἀρίθμησιν, τὴν γενομένην πιθανῶς ὑπὸ τῆς αὐτῆς χει-

¹ Ζαβίρα, Νέα Ἑλλ. σ. 228. Fabricius-Harl, Bibl. gr. XI, 627. XII, 134. Σάθα, Νεοελ. φιλ. σ. 175. Δημητρακοπούλου, Προσθ. καὶ διορθ. σ. 15. Phil. Meyer, Die theol. litt. der gr. K. in sechs. Jahr. σ. 119.

² Ὁ κώδιξ φέρει νῦν ἀριθμὸν 227. ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν δὲ τοῦτον ἔχει περιγραφῆ καὶ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τῆς Βιέννης. Ἐν τῇ κάτω ᾧα τοῦ φύλλου λα' αὐτοῦ ἀναγινώσκομεν:

Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensis

Codex manuscriptus theologicus Graecus

N. 289

CCXXII

Ἐκ τῆς σημειώσεως ταύτης γίνεται δῆλον ὅτι ὁ νῦν ὑπ' ἀριθμὸν 227 κώδιξ ἔφερον ἄλλοτε τὸν ἀριθμὸν 289.

³ Ἡ ἐργασία αὕτη ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει φωτογραφικῶν ἀποτυπωμάτων τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 227 κώδικος τῆς Βιέννης γενομένων ὑπὸ τοῦ φωτογράφου τῆς ἐν Βιέννῃ βιβλιοθήκης κ. Anton Hass, τῇ εὐμενεῖ μερίμνῃ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ ἐν Βιέννῃ Παιδαγωγικοῦ κ. Καρόλου Beth.

ρός, ἣτις ἔγραψε τὸν κώδικα. Ἡ διαφορὰ μεταξύ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἀριθμήσεως εἶναι ἡ ἀκόλουθος: Ἡ πρώτη ἀριθμεῖ τὸ πρῶτον φύλλον τῆς δευτέρας ἀριθμήσεως ὡς δευτερον οὕτως ὥστε ὑπάρχει διαφορὰ μεταξύ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἀριθμήσεως ἐνὸς φύλλου¹. Ἡ διαφορὰ αὕτη φθάνει μέχρι τοῦ φύλλου 98 τῆς δευτέρας ἀριθμήσεως, ὅπερ κατὰ τὴν πρώτην ἀριθμεῖται 99. Τὸ φύλλον 99 τῆς δευτέρας ἀριθμήσεως φέρει ὡς πρώτην ἀρίθμωσιν 101 ἀντὶ 100 οὕτως ὥστε ἀπὸ τοῦ φύλλου 99 ὑπάρχει διαφορὰ μεταξύ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἀριθμήσεως δύο φύλλων². Ἡ διαφορὰ αὕτη φθάνει μέχρι τοῦ φύλλου 176 τῆς δευτέρας ἀριθμήσεως, ὅπερ κατὰ τὴν πρώτην ἀρίθμωσιν φέρει ἀριθμὸν 178. Τὸ μετὰ ταῦτα φύλλον, οὕτινος ἡ ἐμπροσθία ὄψις ἔχει μείνει ἀγράφος, φέρει κατὰ τὴν πρώτην ἀρίθμωσιν ἀριθμὸν 179, ἐν ᾧ κατὰ τὴν δευτέραν 176, μεθ' ἐνὸς ἀστερίσκου οὕτως ὥστε ἀπὸ τοῦ φύλλου 176 μετ' ἀστερίσκου ὑπάρχει διαφορὰ μεταξύ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἀριθμήσεως τριῶν φύλλων³.

Ἐν φύλλῳ 1^α ἐν ἀρχῇ ἀναγινώσκομεν:

«Augerius de Busbecke comparavit
Constantinopoli».

Καὶ ἐν φύλλῳ 179β ἐν ἀρχῇ:

«Auger. de Busbecke comparavit Constantinop.»

Ὁ Μαρτίνος Κρούσιος ἐν τῇ Turcograecia αὐτοῦ περιέσωσε καὶ ἐπιστολὴν τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά, ὅστις μεταξύ ἄλλων γράφει (σ. 431) «τόν τε περίβλεπτον καὶ σοφώτατον κύριον Ἄουγγέριον τὸν πὸς μπέκ, πρέσβυν χρηματίσαντα ἐνδοξότατα καὶ ἐλευθεριώτατα πρὸ τοῦ ἐνταῦθα κοιμηθέντος μακαρίτου Ἀλπέριου a bis» καὶ ὁ Στέφανος Gerlach ἐν τῷ Tagebuch αὐτοῦ (σ. 25) «Augeri von Bussbeck ein Niederländer ist 8 Jahr allhier gewesen Dieser hat etliche Truchen voll griechischer Bücher hinweggeföhret».

Ἐν τῇ ὄα τοῦ φύλλου 1^α γέγραπται:

«Georgii Kalyba
Varia opuscula
De Transfiguratione
Christi
Quaestiones et
Responsiones
Jten Epistolae».

¹ Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐξηγεῖται, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ἀριθμῶσει ἠριθμήθη καὶ τὸ προηγούμενον τῆς ἀρχῆς τοῦ κειμένου φύλλον.

² Ἡ διαφορὰ αὕτη προήλθεν ὀφθαλμοφανῶς ἐκ σφάλματος τοῦ ἀριθμήσαντος τὰ φύλλα κατὰ τὴν πρώτην ἀρίθμωσιν, τοῦτο δὲ λιθανῶς κατέστησεν ἀναγκαίαν τὴν δευτέραν ἀρίθμωσιν.

³ Αἱ παραπομπαὶ κατωτέρω γίνονται κατὰ τὴν δευτέραν ἀρίθμωσιν.

Ἐν τῇ ᾧ τῶν λοιπῶν φύλλον ἀναγράφονται πολλαχοῦ τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων τῶν ἀναφερομένων ἐν τῷ κειμένῳ, ἐνιαχοῦ μὲν ὑπὸ τοῦ γράψαντος τὸ κείμενον Ἑλληνιστί, ἐνιαχοῦ δὲ ὑπὸ ἄλλης χειρὸς Λατινιστί, σημειούσης ἐνίοτε καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ κειμένου. Οὕτω π.χ. ἐν φύλλῳ 48α ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ ᾧ:

Aqua baptismi
Chrisma.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ κώδικος τούτου εἶναι τὸ ἀκόλουθον¹

1 (φ. 1α - 17α). Γεωργίου εὐτελοῦς καὶ οὐτιδανοῦ τοῦ Καλύβα ἐπίτομος ἔκδοσις εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσιν.

Αὐγούστῳ στ'

Εὐλόγησον πάτερ

* Ἀρχ. Δεῦτε σήμερον, ὃ θεοσύλλεκτον στίφος, τὴν ἱερὰν ἀναπτύξαντες βίβλον.

Ἐν φύλ. 17α.

Εὐαγγέλιον. Καὶ μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσητε, ἤγουν μηδένα ἀνθρω-

¹ Σύντομον περιγραφὴν τοῦ περιεχομένου τοῦ κώδικος παρέχει ἡμῖν ὁ R. Vetschera ἐν Byz. Zeit. τόμ. 25 (1925) σ. 51 ἑ. Ὁ Vetschera νομίζει ὅτι τὸ ἡμέτερον χειρόγραφον εἶναι αὐτόγραφον τοῦ Καλύβα. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο συνάγει ἐκ τοῦ ἐν τέλει τῶν ἐρωταποκρίσεων (φ. 154β) γεγραμμένου «Τετρωμάτωται τουτι τὸ πυξίδιον χειρὶ καὶ λόγῳ γραφὴν Γεωργίου ἀμαρτωλοῦ τοῦ Καλύβα καὶ φιλαμαρτήμονος». Ἄλλ' ἐκ τούτου δὲν ἐπεται κατ' ἀνάγκην ὅτι ὁ γράψας ἐν τῷ ἡμέτερῳ κώδικι τὰς ἐρωταποκρίσεις καὶ ὅλον τὸν κώδικα, ἀφοῦ περὶ τῆς ταυτότητος τῆς γραφῆς δὲν δύναται νὰ ὑπάρχη ἀμφιβολία, εἶναι ὁ Καλύβας, διότι καὶ ἀντιγραφεὺς τις ἠδύνατο ἀντιγράφων ἐκ τοῦ πρωτογράφου, εἰς ὃ ὑπῆρχε τὸ σημεῖωμα τοῦτο, νὰ ἀντιγράψῃ αὐτό. Ἡ κατὰ λέξιν αὕτη ἀντιγραφή δύναται νὰ ἀποδειχθῇ καὶ ἐξ ἄλλων κωδίκων. Τὸ ὅτι ὁ Καλύβας δὲν ἔχει γράψῃ τὸν ἡμέτερον κώδικα ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς προσεκτικὸς ἀλλ' ἀμαθὴς ὢν ἀντιγράφει μετὰ προσοχῆς τὸ κείμενον καὶ οὕτω εἰς ἐλάχιστα ὀρθογραφικὰ περικίπτει σφάλματα, χωρίζει ὁμως τὰς λέξεις τοῦ κειμένου, ἐνθα δὲν βοηθεῖ αὐτὸν τὸ αὐτόγραφον, ἀτόπως, οὕτω π.χ. ἐν φ. 1α γράφει εὐαγγέλιον, ἐν φ. 2α νεοκτίστου, ἐν φ. 3α δυσμῶν, ἐν φ. 6α ἰκτιέων καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ. Εἰς τοιαῦτα σφάλματα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ περιπέσῃ ὁ Καλύβας, ὅστις ἀναμφιβόλως ἦτο λόγιος καὶ δὴ ἔμπειρος τῆς γραμματικῆς. Καὶ σφάλματα δὲ τινα ὀρθογραφικὰ προελθόντα ἐκ τῆς ἀπροσεξίας τοῦ ἀντιγραφεὺς ἀποδεικνύουσι τοῦτο, διότι, ἵνα μὴ ἀναφέρω ἄλλα, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γράψῃ ὁ Καλύβας «τοὺς ἐνέα καταλυτῶν ὅτε γὰρ οἱ ἐννέα» (φ. 5β - 6α). Οὕτω πίπτει, ὡς νομίζω, ἡ γνώμη τοῦ Vetschera περὶ τοῦ ἡμετέρου κώδικος ὡς αὐτογράφου τοῦ Καλύβα καὶ ἐπομένως καὶ τὰ περὶ τῆς τύχης (σ. 57) καὶ τοῦ σκοποῦ τούτου (σ. 59). Τὰ γεγονόσ' ἄλλως τε ὅτι ὁ Καλύβας ἔγραψε καὶ ἄλλας ἐπιστολάς ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ κώδικι τούτῳ περιεχομένων, ὡς ἐξ αὐτῶν τούτων καταφαίνεται, καὶ ἡ πιθανωτάτη εἰκασία ὅτι καὶ ἄλλας ὁμιλίας θὰ εἶχεν ἐκφωνήσῃ, αἵτινες δὲν περιελήφθησαν ἐν τῷ κώδικι, δεικνύει ὅτι ὁ Καλύβας διὰ τῆς παρουσίας συλλογῆς τῶν ἔργων του, τὴν ὁποίαν πιθανώτατα δὲν ἔκαμεν ὁ ἴδιος, δὲν ἠθελε νὰ δεῖξῃ τὴν πολυμαθειάν του καὶ νὰ παρῶσῃ ὑπόδειγμα τῆς ἀναπτύξεως θεολογικῶν θεμάτων, ὡς ὁ Vetschera νομίζει.

πον μακαρίσης πρὶν ἀποθάνει· ὁδὸς γὰρ λέγεται ἡ παροῦσα ζωὴ καὶ ἀσπα-
σμός, ὁ μακαρισμός καὶ ὁ ἔπαινος. Τῶν ἁγίων οὐχὶ τὰ ῥήματα μόνον, ἀλλὰ
καὶ αὐτὰ τὰ πρόσωπα πνευματικῶς γέμει χάριτος.

2 (φ. 17β - 18β). Πίναξ σὺν θεῷ ἁγίῳ τῶν ἐρωταποκρίσεων.

Ἄρχ. α'. Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Τοῦ αὐτοῦ ἀποκρίσεις πρὸς τινὰ φιλούμενον αὐτὸν ἐρωτῶντα ¹.

α' (φ. 19α - 27β). Ἐρώτησις α'. Πολλῶν κατηγορῶν τῆς ἀληθείας ἀκή-
ροα λεγόντων ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἔχει τὴν
ἐκπόρευσιν, οὐ δὲ τί περὶ τούτων φῆς;

Ἀπόκρισις. Τοῦτο ὡς βλάσφημον καὶ αἵρετικὸν ἡ καθολικὴ ἐκκλησία
ἀποβάλλεται.

β' (φ. 28α - 34α). Ἐρώτησις β'. Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς παραβολι-
κῶς ἐν εὐαγγελίοις εἶρηκεν ἄνθρωπός τις εἶχε δύο υἱοὺς καὶ εἶπεν ὁ νεώτε-
τερος αὐτῶν τῷ πατρί· πάτερ, δός μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας. Καὶ
διέδωκεν αὐτοῖς τὸν βίον. Τίς ὁ πατήρ καὶ τίνες οὗτοι οἱ δύο υἱοί;

Ἀπόκρισις. Τινὲς τῶν ἁγίων διδασκάλων ἡμῶν τὰ τῆς παρουσίας παρα-
βολῆς ἐπεξεργασάμενοι.

γ' (φ. 34α - 38β). Ἐρώτησις γ'. Αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν λοιπῶν
χριστιανῶν, τῶν ἐργασαμένων ἀγαθὰ καὶ πονηρὰ ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀμετανοή-
τως ἀποθανόντων καὶ ἀσεβῶν ποῦ ἀπέρχονται;

Ἀπόκρισις. Αἱ τέλειαι μὲν ψυχαί, ἤγουν τῶν δικαίων, ἐξιῶσαι τοῦ
σώματος.

δ' (μ. 38β - 43β). Ἐρώτησις δ'. Τινὲς φασιν ὅτι μετὰ θάνατον ὑπάρχει
πῦρ καθαρτήριον.

Ἀπόκρισις. Τοῦτο τοῦ αἵρετικοῦ Ὁριγένους ἐστὶν ἀποκύημα.

ε' (φ. 43β - 46α). Ἐρώτησις ε'. Τί σημαίνουν αἱ ἐν τῇ θείᾳ μυστα-
γωγίᾳ εἰσοδοί, ἡ πρώτη λέγω καὶ ἡ δευτέρα, ἡ λεγομένη μεγάλη;

Ἀπόκρισις. Ἡ μὲν πρώτη εἰσοδος τὴν ἔνδειξιν σημαίνει τοῦ Χριστοῦ.

στ' (φ. 46α - 47α). Ἐρώτησις στ'. Καὶ τίνος χάριν ὁ ἱερεὺς μετ' ὀλίγον
φησί· στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου καὶ τὰ ἐξῆς;

Ἀπόκρισις. Πρὸ ὀλίγου γὰρ ἔφη ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν λαόν.

ζ' (φ. 47α - 50β). Ἐρώτησις ζ'. Ἐνταῦθα τινες λατῖνοι ἐπιμέμφονται
τῶν ἡμετέρων λέγοντες ὅτι ἀρκεῖ καὶ μόνον πρὸς τελείωσιν τῶν τιμίων
δώρων τὰ δεσποτικὰ ῥήματα, ἤγουν τὸ λάβετε, φάγετε, καὶ οὐ χρεῖα τῶν
μετ' ἔπειτα εὐχῶν.

Ἀπόκρισις. Οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων διδασκάλων τῶν τὴν ἔκθεσιν τῆς
θείας μυσταγωγίας παραδεδωκότων.

η' (φ. 51α - 53α). Ἐρώτησις η'. Ἐνταῦθα πάλιν ἐπιφύεται σχεδὸν ἅπαντα

¹ Ἐν τῇ ὡς τοῦ φύλλον 19^α «Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος».

ἡ αὐτῶν συμμορία λέγοντες ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ δι' ἄζυμον ἄρτον παρέδωκε τοῖς Ἀποστόλοις ἐκτελεῖν τὴν αὐτοῦ ἀνάμνησιν.

Ἀπόκρισις. Ἡ θεία καὶ ἱερά πικτίς, ἐνθα ἦν ἄζυμα, καθαρῶς αὐτὰ ἄζυμα ὀνομάζει.

θ' (φ. 53β - 56α). Ἐρώτησις θ'. Ἀκηκόαμεν γὰρ τινος ἱερέως βοῶντος· πρόσχωμεν τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.

Ἀπόκρισις. Εἰσὶ τινες ἐξ ἡμῶν τῶν πιστῶν διὰ τινος αἰσχροῦς αἰτίας.

ι' (φ. 56α - 57β). Ἐρώτησις ι'. Τί, δὲ ἦν τὸ ξύλον, ἐξ οὗ τὸν καρπὸν ἔφαγεν ὁ Ἀδάμ ὅτι οἱ μὲν φασὶ σῦκον ἦν, οἱ δὲ τὴν τῆς Εὐας ὀμιλίαν.

Ἀπόκρισις. Ἐμοὶ δοκεῖ ὅτι ὁ Ἀδάμ οὐδὲν τῶν ἐδωδύμων ἔφαγε.

ια' (φ. 58α - 59α). Ἐρώτησις ια'. Λέγουσιν τινες ὅτι οἱ ἅγιοι ἄγγελοι ἄτρεπτοὶ εἰσιν, ἕτεροι δὲ πάλιν τρεπτοὺς αὐτοὺς οἴονται διὰ τὸ κτιστὴν αὐτοὺς φύσιν τετυχηκέναι ὡς καὶ τοὺς ἀνθρώπους ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ.

Ἀπόκρισις. Ἐν τῇ τοῦ πολυλαθοῦς Ἰωβ βίβλῳ γέγραπται.

ιβ' (φ. 59α - 61β). Ἐρώτησις ιβ'. Τινὲς φασὶν ὅτι οἰκεία χειρὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπον, ἕτεροι δὲ φασὶν ὅτι εἶπε καὶ ἐγένετο ὥσπερ καὶ τὰ τοῦ θεοῦ ἄλλα δημιουργήματα.

Ἀπόκρισις. Ὁ θεόπτης Μωϋσῆς ἐν τῇ τῆς Γενέσεως βίβλῳ φησὶν.

ιγ' (φ. 61β - 63α). Ἐρώτησις ιγ'. Τίνος χάριν οὐκ εὐηγγελίσαστο τὴν παρθένον ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ, ἀλλ' ὁ Γαβριήλ;

Ἀπόκρισις. Ἐπειδὴ, ὡς πάντες ἴσασι, δευτέρα τοῦ ἀνδρὸς παρήχθη ἡ γυνή.

ιδ' (φ. 63β - 64α). Ἐρώτησις ιδ'. Περὶ τίνων γυναικῶν φάσκει ὁ Παῦλος ὅτι ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν;

Ἀπόκρισις. Ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν βασιλειῶν γέγραπται ὅτι Ἠλίας ὁ ζηλωτής.

ιε' (φ. 64α - 64β). Ἐρώτησις ιε'. Τινὲς φασὶν ὅτι διὰ τὸ πεσεῖν τὸν διάβολον διὰ τοῦτο ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπον ἐποίησε, οὐ δὲ τί περὶ τούτου φῆς;

Ἀπόκρισις. Τοῦτο σφαλερῶς ὑποπτεύουσι.

ις' (φ. 65α - 66α). Ἐρώτησις ις'. Εἰς τὸν τόπον τοῦ πεσόντος τάγματος ἀποκαθίστανται αἱ τῶν δικαίων ψυχαὶ ἢ ἄλλος τόπος παρὰ Θεοῦ ἡτοιμάσται αὐτοῖς;

Ἀπόκρισις. Περὶ τούτου φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος.

ιζ' (φ. 66β - 67α). Ἐρώτησις ιζ'. Τινὲς φασὶν ὅτι ἡ πορνεία φυσικόν ἐστὶ πάθος καὶ διὰ τοῦτο ἐλαφροτέρα τῶν ἄλλων παθῶν αὐτὴν εἶναι νομίζουσι.

Ἀπόκρισις. Παῦλος ὁ μέγας ἀπόστολος βαρύτεραν αὐτὴν τῶν ἄλλων ἁμαρτιῶν ὀνομάζει.

ιη' (φ. 67β - 68α). Ἐρώτησις ιη'. Τίνος χάριν εἶπεν ὁ θεὸς τὸν Ἀβραάμ πρῶτον μὲν Ἀβραμ, ὕστερον δὲ Ἀβραάμ· οὐ κληθήσεται φησὶ τὸ ὄνομά σου Ἀβραμ, ἀλλ' ἐστὶ τὸ ὄνομά σου Ἀβραάμ.

Ἐρώτησις. Τοῦτο πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς εἶρηκεν, ὅτε ἐβουλήθη παρέξειν. ιθ' (φ. 68α - 69α). Ἐρώτησις ιθ'. Διὰ τί ὁ μὲν Ζαχαρίας ἀπιστήσας τῷ ἀγγέλῳ ἔμεινε κωφὸς καὶ ἀλαλός, ἡ δὲ παρθένος πῶς ἔσται μοι τοῦτο εἰπούσα, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω, οὐ κατακρίνεται;

Ἀπόκρισις. Ὅτι ὁ Ζαχαρίας ἐλόδειμα τὸν μακάριον εἶχεν Ἀβραάμ. κ' (φ. 69α - 70α). Ἐρώτησις κ'. Πῶς νοήσωμεν τὸ παρὰ τῷ Δαυΐδ εἰρημένον ἐν τῷ εἰκοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ φωνὴ Κυρίου διακόπτοντος φλόγα πρὸς;

Ἀπόκρισις. Γέγραπται γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον ἐστίν. κα' (φ. 70α - 71α). Ἐρώτησις κα'. Ὁ παρὼν κόσμος ἀφανισμῷ παντελεῖ μέλλει ὑποστῆναι ἢ οὐ;

Ἀπόκρισις. Καθὼς ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς μανθάνομεν οὐδέποτε παρελευσεται.

κβ' (φ. 71β - 72β). Ἐρώτησις κβ'. Λέγουσί τινες ὅτι οὐκ ἦν ἱερεὺς ὁ θεοδόχος Συμεὼν. Τί σοι περὶ τούτου δοκεῖ;

Ἀπόκρισις. Ἐν ἐβδόμῳ κεφαλαίῳ τῆς θείας δέλτου φησὶν ὁ ἱερὸς Λουκάς. κγ' (φ. 72β - 74α). Ἐρώτησις κγ'. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ θεολόγος ζῆ τῷ σώματι, ὡς τινες οἶονται, καὶ μετετέθη καὶ αὐτὸς ὡς Ἐνὼχ καὶ Ἡλίας ἢ ἀπέθανε κατὰ τὸν κοινὸν ὄρον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως;

Ἀπόκρισις. Οἱ τοῦτο λέγοντες ὅτι ζῆ, οἱ μὲν εἰσιν ἁμαθεῖς.

κδ' (φ. 74α - 75β). Ἐρώτησις κδ'. Ὁ Ἰούδας ἐν τῇ ἀγχόνῃ ἐν ἣ ἀπήγγεστο ἀπέθανεν ἢ ἔζησεν ὕστερον καὶ ἠγόρασε τὸ τοῦ Ἀκελδαμᾶ χωρίον ὡς ὁ Παπίας ἱστορεῖ;

Ἀπόκρισις. Ὁ Ἰούδας τῇ τοῦ μεγάλου Σαββάτου νυκτί.

κε' (75β - 79α). Ἐρώτησις κε'. Λέγουσί τινες ὅτι ἀπέλαβον οἱ δίκαιοι τὰ ἀγαθὰ τελείως καὶ οὐ χρεῖαν ἔχουσι τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως.

Ἀπόκρισις. Οἱ οὕτως ἔχειν δισχυρίζονται, πρῶτον μὲν δευτέραν παρουσίαν οὐ προσδοκῶσι.

κς' φ. (79α - 81α). Ἐρώτησις κς'. Τινὲς φασὶν ὅτι οὐπω ὁ λησιτῆς τετύχηκε τοῦ παραδείσου.

Ἀπόκρισις. Πρῶτον μάρτυρα προσάξωμεν περὶ τούτου.

κζ' (φ. 81α - 83α). Ἐρώτησις κζ'. Ὁ διάβολος κατὰ τὴν οὐσίαν ἔμφωτός ἐστιν ἢ οὐ;

Ἀπόκρισις. Ὁ μέγας Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὸ Χριστὸς γεννᾶται λόγῳ φησί.

κη' (φ. 83α - 84α). Ἐρώτησις κη'. Αἱ ἑπτὰ ἡλικίαι τοῦ ἀνθρώπου ποῖαί εἰσιν;

Ἀπόκρισις. Ἐπτὰ ἡλικίας φασὶν εἶναι τοῦ ἀνθρώπου.

κθ' (φ. 84α - 85α). Ἐρώτησις κθ'. Τινὲς τῶν διδασκάλων οὐ τῶν ἡμετέρων μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν θύραθεν μικρὸν κόσμον τὸν ἀνθρώπων ἔφασαν εἶναι.

Ἀπόκρισις. Οὕτως ἔχειν καὶ ἡμεῖς οἱ τῶν αὐτῶν μαθητῶν φοιτηταὶ ὁμολογοῦμεν.

λ' (φ. 85α - 86α). Ἐρώτησις λ'. Πέντε αἰσθήσεις φαμέν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι, λέγω δὴ ὄρασιν, ὄσφρησιν, ἀκοήν, γεῦσιν καὶ ἀφήν, κοίαν οὖν τούτων κυρίαν φήσομεν;

Ἀπόκρισις. Τὴν κυριότητα γὰρ τούτων πάντων τῇ ὄρασει ἀποδοτέον.

λα' (φ. 86α - 91β). Ἐρώτησις λα'. Πῶς νοήσωμεν τὸ παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ Ματθαίῳ εἰρημέγον Ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρά ἐκ τῆς Θάμαρ;

Ἀπόκρισις. Ὁ Ἰούδας υἱὸς τέταρτος ἦν τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ.

λβ' (φ. 91β - 94α). Ἐρώτησις λβ'. Τίνος χάριν οὐ προσεδέξατο πρῶτος τὸ ῥάπισμα ὁ Χριστὸς ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ;

Ἀπόκρισις. Ὁ Καϊάφας καὶ ὁ τούτου πενθερὸς Ἄννας ὁ τρισάθλιος.

λγ' (φ. 94α - 95β). Ἐρώτησις λγ'. Τί γέγονε τὸ μεταβληθὲν βρῶμα τῷ Χριστῷ μετὰ τὴν ἀνάστασιν;

Ἀπόκρισις. Τὰ οικονομικῶςπραχθέντα παρὰ τῷ Χριστῷ.

λδ' (φ. 95β - 98β). Ἐρώτησις λδ'. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παραβολικῶς ἐν Εὐαγγελίοις, ἔφη ἀνθρωπὸς τις ἀποδημῶν ἐκάλεσε τοὺς οἰκείους δούλους καὶ ᾧ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ᾧ δὲ δύο, ᾧ δὲ ἓν. Τίς ὁ τῆς παραβολῆς ταύτης σκοπός;

Ἀπόκρισις. Ὁ τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν τὰς πέντε δυνάμεις ἐδήλωσε τῆς ψυχῆς.

λε' (φ. 98β - 99β). Ἐρώτησις λε'. Τὸ ὄναρ, ὃ εἶπεν ἡ τοῦ Πιλάτου γυνή, ἐκ Θεοῦ ἦν ἢ ἐκ τοῦ ἐχθροῦ;

Ἀπόκρισις. Πολλοὶ τῶν διδασκάλων περὶ τούτου ποικιλοτρόπως εἰρήκασιν.

λστ' (φ. 99β - 101α). Ἐρώτησις λστ'. Τοῦ ἀποστόλου λέγοντος Παύλου πᾶσα παράβασις καὶ παρακοή ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν πῶς καὶ τίνι τρόπῳ;

Ἀπόκρισις. Ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἰταλίᾳ διάγων.

λζ' (φ. 101β - 103α). Ἐρώτησις λζ'. Τίνος χάριν ὁ δίκαιος Νῶε προσελάβετο ἐν τῇ κιβωτῷ ἑπτὰ ἑπτὰ ἐκ τῶν κτηνῶν τῶν καθαρῶν καὶ τῶν πετεινῶν, ἐκ δὲ τῶν ἀκαθάρτων δύο δύο;

Ἀπόκρισις. Ἐν τῷ ἐξελθεῖν τὸν δίκαιον Νῶε ἐκ τῆς κιβωτοῦ.

λη' (φ. 103α - 105α). Ἐρώτησις λη'. Τίνος ἔνεκεν τοῦ Χάμ ἀμαρτήσαντος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν ἀρὰν ἐπεσπάσατο; Ἐπικατάρατος ἔφη Χάμ παῖς δίκης ἔσται τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ.

Ἀπόκρισις. Γέγραπται ὅτι μετὰ τὴν τῆς κιβωτοῦ ἐξοδὸν τοῦ δικαίου Νῶε.

λθ' (φ. 105α - 108α). Ἐρώτησις λθ'. Διατί, ὁ Ἰωάννης καὶ Ἰακώβος καθέδραν παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἤτουντο καὶ ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν ἡμείρουσιν καθίσασθαι καὶ τί τὸ βάπτισμα καὶ τὸ ποτήριον;

Ἀπόκρισις. Οἱ μαθηταὶ ὡς ἔτι ἀτελεῖς τυγχάνοντες ᾤοντο βασιλεύσειν.
 μ' (φ. 108_α - 109_β) Ἐρώτησις μ'. Τί διαφέρει πρόσωπον ὑποστάσεως;
 Ἀπόκρισις. Πρόσωπον μὲν γίνεται ἐκ τοῦ ὦψ — ὠπός, ὃ σημαίνει τὸν
 ὀφθαλμόν.

μα' (φ. 109_β - 112_α) Ἐρώτησις μα'. Τίνος χάριν ὁ Θωμᾶς εἶπεν ἄγω-
 μεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ;

Ἀπόκρισις. Ὁ μὲν πάνσοφος καὶ θεῖος Χρυσόστομος τὸ ῥητὸν
 ἐξηγούμενος.

μβ' (φ. 112_α - 114_α) Ἐρώτησις μβ'. Ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ μαθαίνομεν
 ὅτι τὸν Παράδεισον νοητὸν καὶ αἰσθητὸν αὐτὸν εἶναι τῶν ἁγίων πολλοὶ
 ἐφαντάσθησαν.

Ἀπόκρισις. Περὶ τούτου καὶ ἡμεῖς ἐροῦμεν οὐχ ὅσον κατὰ τὴν ἡμετέ-
 ραν δύναμιν.

μγ' (φ. 114_α - 117_β) Ἐρώτησις μγ'. Τινές φασιν ὅτι αἱ προσευχαὶ καὶ
 ἐλεημοσύναι, αἱ ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων γίνονται, οὐδὲν τούτοις ὀνίνησιν.

Ἀπόκρισις. Πολλὰς καὶ ἄλλας αἰτίας παραπλησίως τούτου.

μδ' (φ. 117_β - 121_α) Ἐρώτησις μδ'. Λέγουσί τινες ὅτι πᾶν δένδρον, ὃ
 ἐξήνεγκεν ἢ γῆ, ἄγριον ἦν, παρὰ δὲ ἀνθρώπων μετεποιεῖθῃσαν εἰς ἡμερώτερα
 ἥστερον.

Ἀπόκρισις. Οἱ ταῦτα λέγοντες τῷ θεόπτη ἐναντιοῦνται.

με' (φ. 121_β - 126_β) Ἐρώτησις με'. Τινές οἶονται ὅτι ὁ Σολομὼν ἀπω-
 λέσθη διὰ τὴν τῶν εἰδώλων προσκύνησιν καὶ ὅτι τέθνηκεν ἀμετανόητος,
 ἕτεροι δὲ φασιν ὅτι σέσωσται διότι τύπος ἦν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπόκρισις. Ὁ πολὺς τὰ θεῖα καὶ πάνσοφος Ἀνδρέας ὁ τῆς ἡμετέρας
 πατρίδος ἀρχιεπίσκοπος.

μς' (φ. 126_β - 128_α) Ἐρώτησις μς'. Τί δηλοῦσι τὰ τέσσαρα θηρία, ἃ
 ἐώρακεν ὁ προφήτης Δανιήλ;

Ἀπόκρισις. Τὸ μὲν θηρίον τὸ πρῶτον ἦν λέαινα.

μζ' (φ. 128_α - 133_α) Ἐρώτησις μζ'. Ὁ βαπτίσας τὸν εὐνοῦχον Φίλιπ-
 πος ἐκ τῶν δώδεκα ἦν ἀποστόλων ἢ ἐκ τῶν ἑπτὰ διακόνων;

Ἀπόκρισις. Πέτρος ὁ μέγας σὺν τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις γέγραπται ἐν
 ταῖς Πράξεσι.

μη' (φ. 133_β - 135_β) Ἐρώτησις μη'. Λέγουσί τινες ὅτι γνωρίζονται ἀλλή-
 λους μετὰ θάνατον οἱ ἄνθρωποι.

Ἀπόκρισις. Πολλοῖς τῶν ἐγκρίτων διδασκάλων τοῦτο ἀληθὲς εἶναι δια-
 μαρτύρεται.

μθ' (φ. 135_β - 140_α) Ἐρώτησις μθ'. Τίνος χάριν ὁ μὲν Φαρισαῖος καυχη-
 σάμενος κατακέκριται, ὁ δὲ μακάριος Ἰωβ καυχησάμενος καὶ αὐτὸς οὐ κατα-
 κρίνεται;

Ἀπόκρισις. Ὅτι ὁ μὲν δίκαιος Ἰωβ τὰ ἀνδάνοντα τῷ Θεῷ ἔργα.

ν' (φ. 140α-152α) Ἐρώτησις ν'. Ἡ καθολικὴ ἡμῶν καὶ ἁγία ἐκκλησία παρέδωκεν ἡμῖν ἐκτελεῖν ἑπτὰ τινα μυστήρια, λέγω δὴ βάπτισμα, χρίσιν τοῦ ἁγίου μύρου, μετάληψιν, γάμον, ἐξομολόγησιν, ἅγιον ἔλαιον καὶ ἱερωσύνην, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ καὶ διατί αὐτὰ πρὸς ἡμᾶς οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι παρέδωκαν; Ἀπόκρισις. Ἡ τῶν ἑπτὰ τούτων ἁγίων μυστηρίων σαφήνεια.

Ἐν φύλλῳ 152β - 154β.

Μέχρι τοῦδε κατέληξε τὸ οὐδαμινὸν τουτὶ τῶν ἀποκρίσεων πόνημα. Καὶ εἰ μὲν ὀνήσαιμόν τι δόξει, τῷ Θεῷ χάρις, δι' οὗ περ ἅπαν κατορθοῦται χρηστῶν, εἰ δ' ἀσυντελές, εἴη ἂν ἡμέτερον τὸ αἰτίημα καὶ ἐπανίτω πρὸς τὸν τεκόντα τὸ ἀποκίημα, ἐσόμενον μοι μνήμης ἐμπύρευμα. Οἶμαι δὲ ὅτι τοῖς μὴ φθονοῦσιν ἀστέιον ὀφθῆσεται καὶ χάριεν, ἐπεὶ οὐκ ἐμὸν τὸ κατορθῶμα, ἀλλὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας φωστήρων· αὐτοὶ γὰρ εἰς τοὺς οἰκείους φασὶν ὄρους, μὴ ἄλλως τὰ γεγραμμένα διερμηνευέτω τις, ἀλλ' ἢ ὡς οἱ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι, ἵνα μὴ ἔστιν ὅτε ἀπείρως πρὸς τοῦτο ἔχοντες ἀπολίπτοιεν σκοποῦ τοῦ προσήκοντος. Διὰ τοῦτο κἀγὼ τὰς συντελούσας εἰς τὴν προκειμένην ἀπόκρισιν ἐννοίας, ὅσας εἰς μνήμην ἐκ τῆς ὀλίγης εἶχομεν πείρας, σχεδὸν ἀπάσας συλλήβδην συνειλοχῶς ᾤδι, ὡς ὄρατε, συνέταξα· ἡ γὰρ τῆς δυστυχοῦς Ρόδου ἄλωσις καὶ πολιορκία ἀθρόον τῶν προσόντων καὶ ὧν εἶχομεν βίβλων ἡμᾶς ἐγύμνωσε καὶ μόλις ἐκ τῶν τῆς Ἄγαρ μονεῖμονες ἐρρυσθήμεν σωθέντες φυγῇ συνεργείᾳ τῆς ἄνωθεν ροπῆς. Ἄλλ' ἔγνω, φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὅτι ποιήσει Κύριος τὴν κρίσιν τῶν πτωχῶν καὶ τὴν δίκην τῶν πενήτων, τούτέστιν εἰ καὶ μακροθυμεῖ Θεὸς ἐπὶ τοῖς ἀδικοῦσι καὶ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ μὴ ἐπάγων ἐπ' αὐτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἀλλ' οὐκ ἐκφεύζονται τὴν δικαίαν αὐτοῦ κρίσιν, ἐν τῷ αἰωνίῳ δηλονότι πυρί, καὶ οὔτε οἱ ἀδικούμενοι πτωχοὶ καὶ πένητες ἀνεκδίκητοι παροραθῶσι, διότι, ὡς πάντες ἴσασιν, ὀλίγα παιδεύει ὁ Θεὸς καὶ μεγάλα εὐεργετεῖ. Παρεδόθημεν γὰρ ἐντεῦθεν ξυμφοραῖς ἀνηκούστοις καὶ ἀμυθήτοις ταλαιπωρίαις· οὕτω γὰρ ὁ Θεὸς εἶωθε ποιεῖν τοῖς ἀνεπαισθήτοις τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ εἰς συναίσθησιν αὐτοὺς ἄξει βουλόμενος διὰ τῆς αὐτῶν ἐκπτώσεως. Καὶ μάρτυς ὁ προφήτης Δαβὶδ ἐν οἷς λέγει· ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξαις τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρὸς σέ. Καὶ διὰ τοῦτο τοῦ ἁμαρτωλοῦ πολλὰ αἱ μάστιγες· παρέδωκε γὰρ ἡμᾶς εἰς χεῖρας ἐχθρῶν καὶ ἐκυρίευσαν ἡμᾶς οἱ μισοῦντες ἡμᾶς καὶ ἔθλιψαν ἡμᾶς οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν· ὄθεν καὶ ἐκ ραθυμίας ἠναγκάσμεθα πολλάκις πρὸς αὐτὸν βοῆσαι τὸ ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ τὸ ζῆν ἐφ' ἡμῖν λῶϊον καὶ φίλον, ὡς καὶ ὁ τῶν προφητῶν πάσαις φυγὰς διὰ τὸν τῆς κολοκύνθης αὐχμὸν σὺν πολλῇ ἀνέκραγεν ἀνία· ἅπαν γὰρ τὸ τῶν Ροδίων γένος ὁ ἀσεβῆς σκύμνος νόμῳ πολέμου Θεοῦ παραχωρήσαντος διὰ τὸ τῶν ἁμαρτιῶν πλήθος τῇ δυστυχίᾳ παρέδωκε καὶ τοὺς μὲν αἰχμαλωσίᾳ καταδικάσας, τοὺς δὲ ἀναιμωτὶ τῇ ἀειφυγίᾳ ἀποσκορακίσας. Οἱ δ' αἱ ξυνεῖναι τούτῳ αἰρούμενοι τῶν προσόντων καὶ αὐτοὺς μετ' οὐ πολὺν φιλώσας χυδαίους ἠβηδὸν λεποίηκεν. Ὅταν γὰρ λέγωσιν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, φησὶν ὁ μακάριος Παῦ-

λος, τότε αὐτοῖς αἰφνίδιος ἐφίσταται πόλεμος, ὥσπερ ἡ ὄδιν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ. Τῷ τοι καὶ ἡμεῖς, ἐπειδὴ πυχίων μὴ εὐποροῦντες, ὡς κατόπιν εἰρήκαμεν, συνελέξαμεν ἐπιτροχάδην τὰ τῇ τυχούσῃ ἀποκρίσει ἀρμόδια τὸ παρὸν ἐξεθέμεθα καλλιέργημα. Διὸ ἐρωτῶμεν τοὺς ἐντυγχάνοντας μὴ πρὸς τὸ τῶν ἐννοιῶν ἀπιδόντες ἀσύντακτον, μηδὲ ἐπὶ τὸν τῶν σφαλμάτων ἑσμὸν τὸν σφέτερον ἐρείσητε νοῦν, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν ἐρεθισθέντες πρὸς μομφὴν τὰ γεγραμμένα μωμήσητε καὶ τωθάσητε:

Τετρωμάτωται τοῦτ' ἐπὶ τὸ πυχίδιον χειρὶ καὶ λόγῳ γραφὴν Γεωργίου ἀματωλοῦ τοῦ Καλύβα καὶ φιλαμαρτήμονος ¹.

Ἐρωσθε οἱ ἀναγινώσκοντες.

αφκζ' δεκεβριῶ ζ'.²

3 (φ. 155α-177β). Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολαί.

1. (φ. 155α-156α). Πρὸς τὸν αὐτοῦ φοιτητὴν Ἰάκωβον ³.

* Ἀρχ. Φίλτατε ἀδελφέ υἱαίνοις.

2. (φ. 156α-157α).

* Ἀρχ. Ἦκε πάλιν ἡμῖν τὰ εἰωθότα.

3. (φ. 157α-157β).

* Ἀρχ. Φίλτατε ἀδελφέ υἱαίνοις ἐν Χριστῷ.

4. (φ. 157β-159α). Πρὸς φίλον λυπούμενον.

* Ἀρχ. Ἀδελφέ ἀγαπητέ τὴν γραφὴν σου ἐδεξάμεθα.

5. (φ. 159α-160α).

* Ἀρχ. Ὅσιώτατε ἀδελφέ, μακαριώτατέ μοι νῦν μᾶλλον.

6. (φ. 160α-161α).

* Ἀρχ. Εἰ καὶ γραφὴν γράψαι μὴ δεξιούμεθα.

7. (φ. 161α-161β).

* Ἀρχ. Κινεῖ με πρὸς τὸ γράφειν ὁ πόθος.

8. (φ. 162α-163β). Γεώργιος πρὸς Μαλαχίαν περὶ τῆς τελευταίας Μητροφάνους.

* Ἀρχ. Θνητοὶ καὶ ἀπὸ θνητῶν ἐφύμεν.

¹ Ὁ Vetschera νομίζει ὅτι ἀρχικῶς ἀντὶ τοῦ «Καλύβα καὶ» εἶχε γραφὴ «Κρητικοῦ», ἐπεὶτα δὲ ἀπεσβέσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καλύβα γράψαντος «Καλύβα καὶ» (αὐτοῦ σ. 53 καὶ 56). Ἐκ τοῦ φωτογραφικοῦ διμῶς ἀποτυπώματος, ὅπερ ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν, γίνεται δῆλον ὅτι τὸ Καλύβα δὲν ἔχει γραφὴ ἐπὶ ἀπεσβεσμένης λέξεως, ἀλλὰ μόνον τὸ «καὶ φίλας», ἧτις πιθανῶς θὰ ἦτο «τοῦ Κρητός». Ἡ γραφὴ τῆς λέξεως καὶ ἡ ἀπόσβεσις ἐγένετο ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως, παρὰ τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Vetschera ὅτι ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Καλύβα κατὰ διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων χρονικὰ διαστήματα.

² Τοῦτο γέγραπται ἐν τῇ κάτω ὡς καὶ ὑπὸ ἄλλης χειρὸς. Ὁ Vetschera ἀναγινώσκει αφκζ' δεκεβρι αθ (κθ'?) καὶ ἐξηγεῖ 19 (29?). (Αὐτόθι σ. 54). Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρήσω ὅτι τὸ αθ' δὲν δηλοῖ Ἑλληνιστὶ 19.

³ Ἡ ἀρίθμησις τῶν ἐπιστολῶν ἐν τῇ φσ δι' Ἀραβικῶν ἀριθμῶν.

9. (φ. 163β - 164β). Γεώργιος Ἀντωνίω εὐ πράττειν.
Ἄρχ. Σὲ μὲν εἰδότες ὡ τῶν ἄλλων ποθοῦμενε.
10. (φ. 164β - 165α). Ἀντώνιος Γεωργίω εὐ πράττειν.
Ἄρχ. Ἡ μὲν τινα φωνὴν ἀσράτως τὴν σὴν φίλιτατε ἐπιστολήν.
Ἐν τέλει. Ἀντώνιος Καρμαλῆς ὄλος σός: —
11. (φ. 165α - 165β). Ἰωάννης Ἀβράμιος Γεωργίω εὐ πράττειν.
Ἄρχ. Οὐκ ἔδει με γενέσθαι σου πρότερον.
12. (φ. 166α - 167β). Γεώργιος Ἰωάννη εὐ πράττειν.
Ἄρχ. Πάνυ με λυπεῖ ὡς ἀφίκου ἐνθάδε.
13. (φ. 167β - 168α).
Ἄρχ. Ἀδελφὲ κύριε Νικόλαε χαίροις· κἀγὼ μέχρι καὶ τήμερον.
14. (φ. 168α - 169α).
Ἄρχ. Πόρρω μὲν σου καθήμεθα τῇ παρουσίᾳ τοῦ σώματος.
15. (φ. 169α - 169β).
Ἄρχ. Ἐπειδὴ ὁ ὄκνος τοῖς φύλοις κατὰ τὸν Εὐρικίδην μέγα κακόν.
16. (φ. 169β - 170β). Πνευματικὸς πρὸς πατριάρχην ἢ πρὸς μητροπολίτην.
Ἄρχ. Ἐπόμενοι Παύλω τῷ θεοκήρυκι καὶ τοῖς αὐτοῦ ὁπαδοῖς.
Ἐν τέλει:
Ἐρρωσο καὶ ἡμᾶς εἴτε παρόντας εἴτ' ἀπόντας φίλει φιλοῦντάς σε.
Γεώργιος οἰκτρὸς ὁ Καλύβας καὶ σὸς φοιτητής.
αφκζ' Ἰουλίω ιε'.
Οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν πολλὰ χρήματα ἔχοντας καὶ φαύλους ὄντας τιμῶσι καὶ θαυμάζουσι, τοὺς δὲ σπουδαίους εἰ πένητες εἶεν ὑπερφρονοῦσι τε καὶ παρορῶσιν¹.

¹ Τὸ «οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων», ἔχει γραφῆ ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς ἐπὶ χάρτου ὅστις ἔχει ἐπικολληθῆ ἐπὶ τοῦ κάτω μέρους τοῦ φ. 170β μετὰ τὸ «ὁ Καλύβας καὶ σὸς φοιτητής». Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου κεκολλημένου χάρτου ἀναγινώσκωμεν ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ φύλλου 170β.

«αφκζ' Ἰουλίω ιε'»

γεγραμμένα ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς τῆς γραφῆς τὸν κώδικα. Ὁ Vetschera ἀντὶ Ἰουλίω ἀναγινώσκει «Ἰνδικτιῶνος».

Κάτωθεν καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῶν γέγραπται δι' ἄλλης χειρὸς.

«ἡλίου κύκλος ζ' σελήνης κύκλος ε'»

Κάτωθεν τούτων

«πληρομα χρ. καὶ προφητὸν καὶ νόμον καὶ παντὸς ἔργου· δόξα σοι παντεργάτα».

τὴν δευτέραν λέξιν ἀναγινώσκω χρ. ἐνῶ ὁ Vetschera χρ. τὴν δὲ τελευταίαν «παντεργάτα», ἀν καὶ πλησίον τοῦ α φαίνεται σαφῶς ι καὶ ἐπομένως δύναται νὰ ἀναγνωσθῆ, ὡς ὁ Vetschera ἀναγινώσκει, «παντεργάτα». Πάντως τὸ ὄλον δηλοῖ Ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ πληρομα καὶ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ νόμου καὶ παντὸς ἔργου. Δόξα σοι παντεργάτα (Χριστέ).

Κάτωθεν τούτου ὁ Vetschera ἀναγινώσκει

«τωτὶ ιερα τη κε τετιμιμένη ἀξια· και θεια καταγλαῖζω μου
χάριτι κυρίω Ἰωσήφ τω Γαλιω».

Δυστυχῶς ἐν τῷ φωτογραφικῷ ἀποτυπώματι, ὅπερ ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν, τὸ μέρος

17. (φ. 171α - 172α). Ἐπιστολή εἰς τὸν ἅγιον ἔξαρχον καὶ μέγαν ῥήτορα.
 Ἄρχ. Αἰδεσιμώτατε ἐν Κυρίῳ, ὁσιώτατε, ἰσαγγελε.
 Ἐν τέλει:
 Φιλαμαρτήμων Γεώργιος ὁ Καλύβας ὄλος σός.
 Γεώργιος οὐτιδανός ὁ Καλύβας καὶ σός φοιτητής: —
18. (φ. 172α - 172β). Ἀπόκρισις τοῦ ἔξαρχου.
 Ἄρχ. Ἐντιμώτατε, χρησιμώτατε καὶ τῷ ὄντι σπουδαιώτατε ἡμῖν δὲ ἅγαν περιπόθητε κύριε Γεώργιε Καλύβα.
 Ἐν τέλει. Ἀγκώνιος μοναχός τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας κηρυξ καὶ ἔξαρχος πατριαρχικός.
19. (φ. 172β - 173α). Ἰωάννου ἱερέως τοῦ Ναθαναήλ.
 Ἄρχ. Αὐτοχειρὶ μὲν γράμμα μοι τίμιον εἰσκομίσας παρὰ τῆς σῆς λογιότητος.
20. (φ. 173β - 174α). Γεωργίου ἀπόκρισις εἰς τὸν παπᾶ κὺρ Ἰωάννην.
 Ἄρχ. Ἡ μὲν τινα φωνὴν ἀοράτως.
 Ἐν τέλει
 Φιλαμαρτήμων Γεώργιος ὁ Καλύβας ὄλος σός:
21. (φ. 174β - 175α). Ἐπιστολή Νικολάου.
 Ἄρχ. Δεξιόμενος τὰ παρὰ σοῦ μοι γραφέντα γράμματα.
 Ἐν τέλει Νικόλαος Βενετέντος Γεωργίῳ τῷ Καλύβα εὐ πράττειν.
22. (φ. 175α - 175β) Ἐπιστολή Μαθουσάλα μοναχοῦ.
 Ἄρχ. Ὁ ὁμώνυμός σοι ἔλθων πρὸς ἡμᾶς λογιώτατε κύριε Γεώργιος.
 Ἐν τέλει:
 Τῷ λογιωτάτῳ μου κυρίῳ Γεωργίῳ τῷ Καλύβα ἐν Σιτεία τῇ πόλει.
23. (φ. 175β - 176β) Γεώργιος πρὸς τινα ἱερέα.
 Ἄρχ. Εὐλαβέστατε ἐν ἱερεῦσι καὶ τετιμημένε ἅγιε δέσποτα.
- 4 (φ. 177β) Ἐκ τοῦ νόμου. Περὶ πνευματικῶν.
 Ἄρχ. Ὁ μέγας Βασίλειος φάσκει.

τοῦτο εἶναι διεφθαρμένον καὶ ἐπομένως δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω ἐὰν ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆ εἶναι ὀρθή. Μόνον ἐν τῇ ἐν τέλει λέξει διακρίνω ἀνωθεν τῶν δύο ω ἐν τ' καὶ ἀναγινώσκω ἀντι Γαλιωω Γαλιώτω. Πάντως τὸ σημεῖωμα τοῦτο θέλει νὰ εἴπῃ· Τῷ τῇ ἱερατικῇ τετιμημένῳ ἀξίᾳ καὶ θείᾳ καταγλαϊζομένῳ χάριτι κυρίῳ Ἰωσήφ τῷ Γαλιώτῳ».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι τὰ δύο ἀνωτέρω σημεῖωματα οὐδεμίαν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸν Καλύβαν καὶ ἐπομένως τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Vetschera (σ. 54) δὲν εἶναι ὀρθά. Καὶ τὸ ὅτι δὲ ἐν φ. 155β ἐν τῇ ἀνω ὡα γέγραπται «χαῖρε γάρ, καὶ γράψε καὶ τοὺς φιλοῦντας ἀσπασαι» οὐδὲν σημαίνει, διότι συνήθως ἐν τοῖς χειρογράφοις ἐπαναλαμβάνονται ὑπὸ νεωτέρων χειρῶν λέξεις τοῦ κειμένου, ὡς ἐνταῦθα ἐκ τοῦ τέλους τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καλύβα πρὸ τὸν Ἰάκωβον. Ἄλλως τε ὁ αὐτός γραφεὺς ἐν τῇ ὡα τοῦ φύλλου 156α ἔχει γράψει «δοκίμιον». Καὶ ἐκ τῆς ἀπόψεως λοιπὸν ταύτης δὲν εἶναι ὀρθή ἡ εἰκασία τοῦ Vetschera (σ. 55), ἀφοῦ τὰ ἐν τῇ ὡα τοῦ φύλλου 155β οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὸν Καλύβαν.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ πᾶς γὰρ ὁ λαβὼν μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανεῖται.

Ἄρχ. Μάχαιραν καὶ θάνατον τὴν καθαίρεισιν ἀποκαλῶν.

(φ. 178_α - 178_β) Ἐκ τοῦ γόμου. Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος.

Ἄρχ. Θεσπίζομεν σὺν πᾶσι τοῖς σατράπαις.

(φ. 179_α). Νουθεσία.

Μελέτω σοι γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας. Πρώτη αὕτη θεμέλιος καὶ βάσις μαθημάτων. Καὶ τοῦτό τις τῶν παλαιῶν εἴρηκε διδασκάλων χωρὶς θεμέθλων καὶ ἀρχῶν εἶσι κενὰ τὰ πάντα. Ταῦτα, ὦ παῖ Νικόλαε, δίδωκε ὀλοψύχως, ἵαως τι μέρος τῆς Γραφῆς δυνησεί ἐννοῆσαι. Τούτοις κἀγὼ ἀνάλωσα τὸν ἅπαντά μου χρόνον καὶ ἐκ τοῦ μόχθου τοῦ πολλοῦ καὶ τῆς πολλῆς ἀγάπης μόλις ἠξίωμαι μαθεῖν κοτύλιν ἐκ πελάγους¹.

Auger. de Busbecke comparavit Constantinop.

Ἐν φ. 179_β. Χαίροις ὁ κατάστρος οὐρανός. Χαίροις ἡ ἀκτις τοῦ ἡλίου τοῦ γοητοῦ. Χαίροις Θεσσαλονίκης ἡ ῥίζα καὶ τὸ κλέος, Δημήτριε τρισμάκαρ ἀξιοθαύμαστε.

* Ἄστρον ἀνέτειλε φαεινὸν ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ φωτίζει πάντας πιστούς, οὗτος ἐσθ' ὁ μέγας καὶ μάρτυς κυρίου, Δημήτριον τὸν μέγαν πάντες ὑμνήσωμεν.

Θεοσεβέστατε ἐν ἱερεῦσι κύριος...² στεφάνωσον Γεώργιον τοῦ... μετὰ Μαρίας τοῦ... ἐρχομένους τοῦ μὲν εἰς γάμον... τῆς δὲ εἰς... ἢ καὶ ἀμφοτέρους εἰς α' ἢ β' ὡς καὶ περὶ τῶν δύο μοι ἐμαρτύρησαν ὁ δεῖνα καὶ ὁ... ἢ περὶ μὲν τοῦ ἀνδρός ὁ δεῖνα, περὶ δὲ τῆς γυναικὸς ὁ δεῖνα ἄνευ μέντοι τινὸς τῶν ἀπηγορευμένων.

Ἐν φύλλῳ 180_α.

Εἰπέ τις τῶν σοφῶν πᾶς γὰρ ὁ μανθάνων σφάλλει καὶ ὁ σφάλλων μανθάνει.

* Ὀπαδός, ἄλώπηξ, ἔλαφος ταῦτα δέχονται τὰ δύο πνεύματα, τὴν δασεῖαν λέγω καὶ ψιλήν.

* Ὀπαδός, ὁ ἀκόλουθος, ἀπὸ μὲν τοῦ ἔπομαι, τὸ ἀκολουθῶ, δασύνεται, ἀπὸ δὲ τοῦ ὀπισθεν ψιλοῦται.

Καὶ ἡ ἄλώπηξ δὲ πάλιν ἀπὸ τοῦ ἀλῶ, τὸ πλανῶ, ψιλοῦται, ἀπὸ δὲ τοῦ ἄλομαι, τὸ πηδῶ, δασύνεται.

Ὁμοίως καὶ ἡ ἔλαφος ἀπὸ μὲν τοῦ ἐλαφρός τις οὔσα ψιλοῦται, ἀπὸ δὲ παρὰ τὸ ἐλεῖν τοὺς ὄφεις δασύνεται.

II

Τὰ ἔργα τοῦ Γεωργίου Καλύβα εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1. Ἐπίτομος ἐκθεσις εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσιν.

Ἡ ὁμιλία αὕτη ἀπηγγέλθη τῇ 6 Αὐγούστου κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Μετα-

¹ Ἐν τοῖς ἀνωτέροις πρόκειται περὶ στίχων δεκαπεντασυλλάβων.

² Ἀφίνεται χώρος ἐν τῷ κειμένῳ πρὸς προσθήκην τοῦ ὀνόματος ἢ τοῦ α' ἢ β' γάμου.

μορφώσεως τοῦ Χριστοῦ ἀπ' ἐκκλησίας, «τῆς παρ' ἡμῖν οἰκοδομηθείσης νῦν ἐκ βάθρων ἐπ' ὀνόματι τοῦ ταύτην πηδαλιουχοῦντος καὶ ἡνιοχοῦντος Θεοῦ Χριστοῦ»¹. Ἐν αὐτῇ ἐξετάζει καὶ ἀναπτύσσει ὁ Καλύβας ἐξ συναφῆ πρὸς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ ζητήματα «ταύτης τῆς ἐξάδος τῶν ζητημάτων ἐπιμνησθέντες»² ἢτοι τὰ ἀκόλουθα «ζητήσωμεν οἷον χάριν ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ γέγονε μεταμόρφωσις, ἔπειτα ἐξετάσωμεν καὶ πότε αὐτὴν ἐποίησεν, εἶτα περιδιψήσωμεν διατὶ τοὺς τρεῖς τῶν μνηθητῶν παραλαβῶν ἐν τῷ ὄρει τοὺς ἐννέα κατέλιπεν, ἔπειτα ἐρευνήσωμεν πῶς πολλῶν ὄντων τῶν κατὰ Παλαιστίνην ὄρεων καὶ πάντα καταλιπὼν προέκρινε τὸ Θαβώριον, εἶτα ἴδωμεν διατὶ οὐκ ἄλλους προφήτας, ἀλλὰ Μωσέα καὶ τὸν Ἥλιαν παρέστησεν, ὕστατον δὲ πάντων περιαθρήσωμεν τίνος χάριν ὁ θερμὸς εἴρηκε Πέτρος· Κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι, εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς»³.

2. Ἀποκρίσεις πρὸς τινὰ φιλούμενον αὐτὸν ἐρωτῶντα.

Τὸ ἔργον περιέχει πενήτην ἀπαντήσεις τοῦ Καλύβα εἰς ἰσαριθμοὺς ἐρωτήσεις ἀπευθυνθείσας αὐτῷ ὑπὸ τινος φίλου. Ἐκ τῆς προσηγηθείσης περιγραφῆς τοῦ χειρογράφου γνωρίζομεν ἤδη τὰς ἐρωτήσεις ταύτας. Οὐχ ἦττον παραθέτομεν ἐνταῦθα τὸν πίνακα τῶν ἐρωταποκρίσεων, τὸν ἐν τῷ χειρογράφῳ προτασσόμενον τοῦ ἔργου (φ. 17β - 18β), τὸν συνιαχθέντα ὑπὸ τοῦ ἰδίου Καλύβα, ὅπως οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν ἔχωσι πρὸ αὐτῶν καὶ σύντομόν τινα πίνακα τῶν ἐρωτήσεων τούτων.

«Πίναξ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τῶν ἐρωταποκρίσεων»

- α' Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
- β' Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀσώτου.
- γ' Περὶ ποῦ ἀπέρχονται αἱ ψυχαί.
- δ' Περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός.
- ε' Περὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας εἰσόδου.
- στ' Περὶ τοῦ στῶμεν καλῶς.
- ζ' Περὶ τῶν τιμίων δώρων.
- η' Περὶ ἀζύμου καὶ ἐνζύμου.
- θ' Περὶ τοῦ τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις.
- ι' Περὶ τοῦ τῆς παραβάσεως ξύλου.
- ια' Περὶ τοῦ τρεπτοῖ εἰσιν οἱ ἄγγελοι.
- ιβ' Περὶ τῆς πλάσεως Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας.
- ιγ' Περὶ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.

¹ φ. 2α. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ὁμιλία αὕτη ἐξεφωνήθη ἐν Κρήτῃ, πάντως μετὰ τὴν ἐκ τῆς Ῥόδου φυγὴν τοῦ Καλύβα.

² φ. 1β.

³ φ. 1α· 1β.

- ιδ' Περὶ τοῦ ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν.
 ιε' Περὶ τοῦ διατί ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος.
 ιστ' Περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ψυχῶν.
 ιζ' Περὶ πορνείας.
 ιη' Περὶ τοῦ Ἀβραάμ.
 ιθ' Περὶ τοῦ Ζαχαρίου.
 κ' Περὶ τοῦ φωνῆ Κυρίου διακόπτοντος.
 κα' Περὶ τοῦ εἶ ἔστιν ὁ κόσμος ἀίδιος.
 κβ' Περὶ τοῦ θεοδόχου Συμεῶνος.
 κγ' Περὶ Ἰωάννου τοῦ θεολόγου.
 κδ' Περὶ Ἰούδα τοῦ προδότου.
 κε' Περὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἁγίων.
 καστ' Περὶ τοῦ ἁγίου ληστοῦ.
 κς' Περὶ τῆς τοῦ διαβόλου οὐσίας.
 κη' Περὶ τὰς τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίας.
 κθ' Περὶ τοῦ πῶς φασὶ τὸν ἄνθρωπον μικρὸς κόσμος.
 λ' Περὶ τῶν πέντε αἰσθήσεων τοῦ ἀνθρώπου.
 λα' Περὶ τῆς Θάμαρ καὶ τοῦ Ἰούδα.
 λβ' Περὶ τοῦ ῥαπίσαντος τὸν Χριστόν.
 λγ' Περὶ τοῦ τί γέγονε τὸ μεταληφθὲν βεῶμα τῷ Χριστῷ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.
 λδ' Περὶ τῶν πέντε ταλάντων.
 λε' Περὶ τῆς τοῦ Πιλάτου γυναικός.
 λστ' Περὶ τοῦ καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν.
 λζ' Περὶ τοῦ δικαίου Νῶε καὶ τῶν τότε ἀνθρώπων.
 λη' Περὶ τοῦ πατραλοῖα Χάμ.
 λθ' Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου.
 μ' Περὶ ὑποστάσεως.
 μα' Περὶ τοῦ Θωμᾶ.
 μβ' Περὶ τοῦ παραδείσου.
 μγ' Περὶ ἐλεημοσύνης καὶ εὐχῆς.
 μδ' Περὶ τὴν τῆς γῆς διακόσμησιν.
 με' Περὶ τοῦ Σολομῶντος.
 μστ' Περὶ τῶν τεσσάρων θηρίων ὧν εἶδεν ὁ προφήτης Δανιήλ.
 μζ' Περὶ Φιλίππου καὶ τοῦ παρ' αὐτοῦ βαπτισθέντος εὐνούχου.
 μη' Περὶ τοῦ εἰ γνωρίζομεν ἀλλήλους ἐκεῖ.
 μθ' Περὶ τῆς τοῦ δικαίου Ἰὼβ καυχίσεως.
 ν' Περὶ τῶν ἑπτὰ τῆς ἐκκλησίας μυστηρίων.
- Καὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρω περιτεθέντος πίνακος γίνεται δῆλη ἡ σπουδαιό-

της καὶ ἀξία τῶν ζητημάτων, ἅτινα ἀναπτύσσει ὁ Καλύβας, ἥτις, καθίσταται ἔτι μεγαλειτέρα, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς πολλὰ τούτων ἐκτίθεται ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἐπικρατοῦσα διδασκαλία τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ ἀνδρὸς τὰ μάλιστα καὶ θεολογικῶς καὶ φιλολογικῶς μορφωμένου. Ἡ ἐξέτασις τῆς διδασκαλίας τοῦ Καλύβα περὶ τῶν ζητημάτων τούτων καθόλου καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν ἐπιτὰ μυστηρίων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπικρατοῦσαν διδασκαλίαν, ἐξερχομένη τῶν στενῶν ὁρίων τῆς παρούσης μονογραφίας θέλει γίνεαι ἀντικείμενον ἰδιαίτερας μελέτης προσεχῶς δημοσιευθησομένης, ἐν ἣ πρὸς τοῖς ἄλλοις θὰ ἐξετασθῶσιν αἱ πηγαὶ τοῦ Καλύβα τῶν ὁποίων τινὲς ἀναφέρονται εἰς ἀγνώστους μέχρι τοῦδε συγγραφεῖς ἢ ἀγνώστα χωρία καὶ ἔργα γνωστῶν συγγραφέων.

3. Ἐπιστολαί.

Ἐκ τῶν 23 ἐπιστολῶν, τῶν περιεχομένων ἐν τῷ ἡμετέρῳ χειρογράφῳ, αἱ 17 ἔχουσι γραφὴν ὑπὸ τοῦ Καλύβα πρὸς διαφόρους, αἱ δὲ λοιπαὶ 6 ἴσται αἱ ὑπ' ἀριθμὸν 10, 11, 18, 19, 21 καὶ 22 ὑπὸ διαφόρων πρὸς τὸν Καλύβαν. Ἄξιον μνείας εἶναι ἐνταῦθα ὅτι ὁ Ἰωάννης Ναθαναήλ, ὅστις πέμπτει ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Καλύβαν, τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 19, καὶ πρὸς ὃν ἀπαντᾷ ὁ Καλύβας διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 20, εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ γνωστὸς Κρήσις Ἰωάννης Ναθαναήλ¹, ὁ Ἰωάννης ὁμοῦς Ἀβράμιος, ὅστις στέλλει ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Καλύβαν, τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 11, καὶ πρὸς ὃν ἀπαντᾷ ὁ Καλύβας διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 12, δὲν εἶναι ὁ γνωστὸς Κρήσις Ἰωάννης Ἀβράμιος², ἀλλ' ἄλλος τις ἀκμάσας κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον αἰῶνα καὶ μὴ μνημονευόμενος ὑπὸ τῶν περὶ τὴν νεοελληνικὴν φιλολογίαν ἀσχοληθέντων. Ὁ κῆρυξ καὶ ἔξαρχος πατριαρχικὸς Ἀντώνιος, πρὸς ὃν στέλλει ὁ Καλύβας, χρηματίσας μαθητὴς αὐτοῦ³, τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 17 ἐπιστολὴν καὶ ὅς ἀπαντᾷ διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 18, εἶναι πιθανῶς ὁ γνωστὸς Ἀντώνιος, ὁ γράψας τὸν βίον τοῦ νεομάρτυρος Ἰωάννου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων⁴. Εἰς τὸν αὐτὸν ἴσως Ἀντώνιον ἀπευθύνεται ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 9 ἐπιστολὴ τοῦ Καλύβα, καὶ ὁ αὐτὸς ἴσως Ἀντώνιος γράφει τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 10 ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Καλύβαν. Ἐὰν ἡ εἰκασία αὕτη εἶναι ὀρθή, ὁ μέγας ῥήτωρ Ἀντώνιος ἔκαλεῖτο Καρμυλῆς, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ὑπογραφῆς του ἐν τῇ ὑπ' ἀριθμὸν 10 ἐπιστολῇ. Ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ, ὃν ἐν τῇ 17 ἐπιστολῇ ἀναφέρει ὁ Καλύβας «ἀλλὰ τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχει κυρίῳ ἡμῶν Ἰωακείμ

¹ Περὶ Ζαβίρα, Ν. Ἑλλ. σ. 342. Σάθα, Ν. Φιλ. σ. 251. Δημητρακοπούλου, Προσθ. καὶ Διορθ. σ. 36.

² Περὶ Ζαβίρα, Ν. Ἑλλ. σ. 329, (περὶ ἐτι σ. 348 καὶ 353) Σάθα, Ν. Φιλ. σ. 113. Δημητρακοπούλου, Προσθ. καὶ Διορθ. 72.

³ Ἐν τῇ 17 ἐπιστολῇ ὁ Καλύβας ὑπογράφεται «καὶ σὸς φοιτητής».

⁴ Ζαβίρα, Ν. Ἑλλ. σ. 202. Σάθα, Ν. Φιλ. σ. 229 περὶ καὶ 185. Γ' ἐδ. ὡν Χρονικά πατρ. οἴκου σ. 193.

διὰ γραφῆς τοῦτο σεσαφηνίκαμεν· εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ Ἰωακείμ ὁ ἀπὸ Δράμας. Ὁ Μαθουσάλας, ὁ γράψας τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 22 ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Καλύβαν, εἶναι πιθανῶς ὁ ὑπὸ τοῦ Ζαβίρα ἀναφερόμενος Μαθουσάλας μοναχός¹. Ὁ Ἰάκωβος πρὸς ὃν πέμπεται ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 1 ἐπιστολὴ τοῦ Καλύβα, οὗτινος μαθητὴς ὑπῆρξε «Πρὸς τὸν αὐτοῦ φοιτητὴν Ἰάκωβον» καὶ ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 2 καὶ 3 ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, εἶναι ἄγνωστος ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ, ὡς ἐπίσης ἄγνωστος εἶναι ὁ Νικόλαος Βενετέντος, ὁ γράψας τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 21 ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Καλύβαν, καὶ ὁ Μαλαχίας, πρὸς ὃν γράφει ὁ Καλύβας τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 8 ἐπιστολὴν του. Τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν τοῦ Καλύβα, ἤτοι τῶν ὑπ' ἀριθμὸν 4, 5, 6, 7, 13, 14 καὶ 15 ὡς ἀνεπιγράφων καὶ γενικωτάτου περιεχομένου δὲν δύνανται νὰ ἐξακριβωθῶσιν οἱ ἀποδέκται².

4. Ἡ γουθσεσία τοῦ φ. 179_a καὶ αἱ σημειώσεις τοῦ φ. 180_a ἀναμφιβό-

¹ Ζαβίρα, Ν. Ἑλλ. σ. 382. Πρβλ. καὶ F a n r. XI σ. 679.

² Ἀναμφιβόλως καὶ ἄλλας ἐπιστολάς ἔχει γράψει ὁ Καλύβας, ὡς καὶ ἐκ τινῶν τῶν σωζομένων τούτων καταφαίνεται. Ὁ Ἰωάννης Σακελλίων ἐν τῷ αὐτοῦ καταλόγῳ τῶν χειρογράφων τῆς Πάτμου ἐδημοσίευσεν δύο ἐπιστολάς τοῦ Γεωργίου Καλύβα περιεχομένας ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν ΧΟΑ' κώδικι (Πρβλ. Πατρ. βιβλιοθ. σ. 264-265). Ἡ πρώτη τούτων εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 18 τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου (φ. 172^a-172^b), ἡ δὲ δευτέρα ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 22 (φ. 175^a-175^b). Ἡ πρώτη φέρει παρὰ Σακελλίῳ ἐπιγραφὴν «Ἀντώνιος μοναχός τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας κηρυξ καὶ ἔξαρχος πατριαρχικός» καὶ ἐν τέλει «Ἐν ἀφλβ', Ὀκτωβρίῳ 18'. Εἰς τὴν Σιτειάν», ἐνῶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ χειρογράφῳ φέρει ἐπιγραφὴν («Ἀπόκρισις τοῦ Ἐξάρχου», καὶ ἐν τέλει «Ἀντώνιος μοναχός τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας κηρυξ καὶ ἔξαρχος πατριαρχικός» ἀνευ χρονολογίας. Ἡ δευτέρα φέρει παρὰ Σακελλίῳ ἐπιγραφὴν «Τῷ λογιωτάτῳ μου κυρίῳ Γεωργίῳ Καλύβα. Ἐν Σιτεία τῇ πόλει» ἐνῶ ἐν τῷ ἡμετέρῳ φέρει ἐπιγραφὴν «Ἐπιστολὴ Μαθουσάλα μοναχοῦ» καὶ ἐν τέλει «Τῷ λογιωτάτῳ μου κυρίῳ Γεωργίῳ Καλύβα ἐν Σιτεία τῇ πόλει». Ὡς πρὸς τὸ κείμενον οὐδεμίαν σχεδὸν διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ὑπὸ τοῦ Σακελλίῳ δημοσιευθέντος καὶ τοῦ τοῦ ἡμετέρου κώδικος. Ἐν τῷ ἡμετέρῳ κειμένῳ τῆς πρώτης ἐπιστολῆς ἀντὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ «τιμωτάτε» γέγραπται «ἐντιμώτατε» καὶ ἐν τέλει μετὰ τὸ «Εἶεν» προστίθεται «Κύριος φυλάττοι σου τὴν λογιότητα». Τὸ κενὸν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Σακελλίῳ δύνανται νὰ συμπληρωθῇ ἐκ τοῦ ἡμετέρου κώδικος ὡς ἀκολούθως· εἰς (κακῶς γράφει ὁ Σ. ἐπὶ) τὸ αὐτοῦσε ὡς λόγον φωταυγεία ἐν σκοτομίνῃ τῆς τῶν αὐτόθι ἀγνωσίας ἐφάρασθαι ταῖς τοῦ λόγου βολίαις ἐν θείῳ ζήλῳ οὐ πάντων μέντοι, ἀλλὰ τὰς τὸν Κύριον ζητούντων ψυχὰς νομοθετῶν (κακῶς γράφει ὁ Σακελλίων «ψυχῆς νομοθέτην) διδάσκων κλ.». Ἐν τῇ δευτέρῳ ἀντὶ τοῦ «λογιώτατε Καλύβα» γέγραπται «λογιώτατε Γεώργιος». Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι κακῶς ὁ Τρύφων Εὐαγγελίδης ἐν τοῖς Ροδιακοῖς αὐτοῦ ἀποδίδει καὶ τὰς δύο ἐπιστολάς, ἅς ἀναδημοσιεύει ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ Σακελλίῳ, εἰς τὸν Ἀντώνιον τὸν ἔξαρχον (σ. 105-106), ἐνῶ μόνον ἡ πρώτη ἐγγραφή ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ Σακελλίῳ, ἡ δὲ δευτέρα, ἣτις ἔχει ἐκδοθῆ ὑπὸ τοῦ Σακελλίῳ ἀνωμόως, ὑπὸ τοῦ Μαθουσάλα, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἡμετέρου κώδικος. Ἄξιον τέλος σημειώσεως εἶναι ἐνταῦθα ὅτι ἡ χρονολογία τῆς πρώτης ἐπιστολῆς δὲν εἶναι «αφλβ'» ὡς ἐκ τυπογραφικῆς πάντως ἀβλεψίας γέγραπται παρ' Εὐαγγελίδη, ἀλλὰ «αφλβ'» ὡς παρὰ Σακελλίῳ.

λως προέρχονται ἐκ τοῦ Καλύβα, ὅστις ἔχει ἀπλῶς ἀντιγράψει καὶ τὰ «ἐκ τοῦ νόμου» τοῦ φ. 177β - 178β.

III

Ὁ Γεώργιος Καλύβας ἐγεννήθη ἐν Κρήτῃ ὡς σαφῶς φαίνεται ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὴν 45 ἐρώτησιν, ἐν ἣ, προσάγων χωρίον τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης, σημειοῖ: «Ὁ πολὺς τὰ θεῖα καὶ πάνσοφος Ἀνδρέας, ὁ τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἀρχιεπίσκοπος»¹. Κατὰ ταῦτα ἡ ὑπὸ πάντων τῶν περὶ τοῦ Γεωργίου Καλύβα γραφάντων παρεδεκτὴ γενομένη γνώμη, ὅτι οὗτος κατάγεται ἐκ Ρόδου εἶναι ἐσφαλμένη². Ἐκ τῆς Κρήτης ἦλθεν εἰς Ρόδον, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας ὑπὸ τῶν Τούρκων, τῷ 1522, ἀνεχώρησεν «ἡ γὰρ τῆς δυστυχούς Ρόδου ἄλωσις καὶ πολιορκία ἀθρόον τῶν προσόντων καὶ ὧν εἶχομεν βίβλων ἡμᾶς ἐγύμνωσε καὶ μόλις ἐκ τῶν τῆς Ἄγαρ μονεῖμονες ἐρρέσθημεν σωθέντες φυγῇ συνεργείᾳ τῆς ἀνωθεν ροπῆς»³. Μετὰ διαφόρους περιπλανήσεις καὶ κακώσεις, ἦλθεν εἰς τὴν Κρήτην, τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐν τέλει τῆς 23 αὐτοῦ ἐπιστολῆς γραφομένων. Γνωστὸν ἔστω τῇ σῆ ἀγιότητι, ἐξ ὅτου τῶν ἡμετέρων οἰκιῶν τε καὶ προαυλίων ὁ τοῦ Ἰσμαῆλ ἡμᾶς ἀπήλασε σκύμνος, ἐκεχειρίαν τοῖς ἐμοῖς οὐκ ἔδωκα ποσίν, οὐδὲ τοῖς βλεφάροις ὕπνον εἰς κόρον, ἀλλὰ σὺν τῇ βοηθῷ καὶ φιλιάτοις τόπον ἐκ τόπου καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἡμείβομεν καὶ ὄρεσι κραναέσι καὶ δυσβάτοις τόποις λιμῷ καὶ δίψῃ πιεζόμενοι ἄκρα, μέχρῃς οὐ κατηντήκαμεν εἰς κώμην τινὰ Ὀρεινὴν καλουμένην, κώμην οὐ μόνον τῶν ἀναγκαίων ἐπιδεῆ, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἐδωδίμου· διὸ δεῖ ἡμᾶς τὸν Θεὸν εὐχαριστεῖν καὶ δοξαῖζειν ἐπὶ τοῖς καρ' ἐλπίδα συμβεβηκόσιν, ὅτι, εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον ἐπαίδευσεν ἡμᾶς διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν καὶ τῶν προσόντων αὐθις ἐψίλωσεν, ἀλλὰ τῷ θανάτῳ οὐ παρέδωκεν»⁴.

Ἐν Κρήτῃ, ὡς φαίνεται, ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς. Τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τῆς 22 ἐπιστολῆς, τῆς πεμπομένης ὑπὸ τοῦ Μαθουσάλα μοναχοῦ τῷ Γεωργίῳ Καλύβα, ἐν τέλει τῆς ὁποίας γέγραπται: «Τῷ λογιωτάτῳ μου καρῖφ Γεωργίῳ τῷ Καλύβα ἐν Σιτεῖᾳ τῇ πόλει»⁵. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω παρατεθέντος χωρίου καταφαίνεται ὅτι ὁ Γεώργιος Καλύβας ἦτο ἐγγαμος καὶ εἶχε τέκνα,

¹ Φ. 121 β.

² Τὸ σφάλμα προῆλθεν ἐκ τῆς παρεξηγήσεως τῆς σημειώσεως περὶ τῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ρόδου φυγῆς αὐτοῦ ἐκ Ρόδου (φ. 152 β καὶ ἐξῆς).

³ Φ. 153α Ἐν τῇ φρ γέγραπται «μονεῖμων λέγεται ὁ ἐν ἱμάτιον ἔχων».

⁴ Φυλ. 176α - β. Ὁ Vetschera κακῶς ἀναγινώσκει Ὀρανή (Orané) (σ. 58). Πρόκειται περὶ τῆς Ὀρεινῆς τῆς Κρήτης.

⁵ Φυλ. 176α - β. Καὶ ἐκ τῆς 2 ἐπιστολῆς τοῦ Καλύβα πρὸς τὸν Ἰακώβον ἀποδεικνύεται τοῦτο, καθ' ὅσον ἐν αὐτῇ, μεταξύ ἄλλων, παραιτηρεῖ ὁ Καλύβας: «Ἐγὼ δὲ εὐξάιμην δέκα Ἰακώβους ὡς σὺ ἐν Κρήτῃ εἶναι, οἷς ἡ τῶν Ἑλλήνων φωνὴ ἀνακαινισθεῖ» (φ. 156 β).

μεθ' ὧν ἔφυγεν ἐκ Ρόδου «σὺν τῇ βοηθῶ καὶ φιλάτοις»¹ ἐκ δὲ τῆς 17 ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἔξαρχον καὶ τὸν μέγαν ῥήτορα ὅτι εἶχεν ἀδελφὸν ἱερέα Κωνσταντῖνον ὀνόματι «οἰκούν ὁ παρὼν ἱερεὺς τοῦνομα Κωνσταντῖνος, ὁ τὴν παροῦσαν κομίζων σοὶ συλλαβὴν ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς δελφύος, ὁμαίμων μοι πέφυκεν»². Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ ἀναφέρει ὁ Καλύβας τῷ Ἄντωνίῳ «ἀλλὰ καὶ τῷ ἀγιωτάτῳ πατριάρχει κυρίῳ ἡμῶν Ἰωακείμ διαγραφῆς τοῦτο θεσαφηνίκαμεν»³, ἐξ οὗ γίνεται δῆλον ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἰωακείμ τοῦ ἀπὸ Δράμας, ὅστις ἀνήλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῷ 1500 τὸ πρῶτον καὶ τὸ 1505 τὸ δεύτερον, ὅποτε καὶ ἀπέθανε, ἄρα μεταξὺ τοῦ 1500 καὶ 1505. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ ἀναφέρει ὁ Καλύβας τῷ Ἄντωνίῳ ὅτι ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ «διὰ γραμμάτων οἰκειοχειρῶν τὴν ἐξέτασιν γενέσθαι τοῦ δράματος παρὰ τοῖς ἡμεδαποῖς ἱερεῦσι διετάξατο»⁴. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Καλύβας κατὰ τὸ 1500-1505 κατεῖχε διαπρεπῆ θέσιν μεταξὺ τῶν λογίων Ἑλλήνων ὥστε νὰ γράφῃ πρὸς τὸν Πατριάρχη καὶ οὗτος δι' ἰδιοχειρῶν ἐπιστολῶν νὰ διατάσῃ τὴν ἐξέτασιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Καλύβα, περὶ ἧς οὗτος εἶχε παρακαλέσει αὐτόν. Κατὰ ταῦτα ὁ Καλύβας θὰ εἶχε γεννηθῆ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον τῷ 1522 μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς Ρόδου ἦτο ἤδη ἔγγαμος καὶ εἶχε τέκνα, τῷ δὲ 1527 ἔγραψε τὰς ἀποκρίσεις αὐτοῦ εἰς τὰς ἐρωτήσεις φίλου, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῆς ἐν φύλλῳ 154 β σημειώσεως, θὰ ἀπέθανε δὲ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος⁵. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τῶν πεμπο-

¹ Φύλλ. 176 β.

² Φύλλ. 171 α.

³ Φύλλ. 171 β.

⁴ Φύλλ. 171 β - 172 α.

⁵ Ἡ γνώμη τοῦ Τρ. Εὐαγγελίδου ὅτι ὁ Καλύβας ἐγεννήθη «μετὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνος» (Ρωδιακά σ. 104) εἶναι ἐσφαλμένη. Ἀφοῦ κατὰ τὸν Εὐαγγελίδην πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ρόδου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἦτις, ὡς γνωστὸν ἐγένετο τῷ 1522, εἶχεν ὁ Καλύβας χειροτονηθῆ ἱερεὺς (αὐτόθι), δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, τῶν κανόνων τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀπαγορευόντων τὴν χειροτονίαν εἰς ἡλικίαν κατωτέραν τῶν 30 ἐτῶν. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίδου «εἰς νόμιμον ἀφικόμενος ἡλικίαν (ὁ Καλύβας) ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ διωρίσθη λογοθέτης τῆς μητροπόλεως» (αὐτόθι) δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ὁ Καλύβας ἦτο ἀπλῶς μοναχὸς καὶ διδάσκαλος οὐχὶ δὲ καὶ ἱερεὺς ὡς ἐκ τῶν πρὸς αὐτὸν πεμπομένων ἐπιστολῶν γίνεται δῆλον. Ἐπίσης ἡ εἰδησις ὅτι «ὁ Καλύβας ἀπέθανεν πολὺ μετὰ τὸ 1569» (αὐτόθι σ. 105), οὐδαμῶθεν ἐπιβεβαιοῦται, οὐδέ ἔγραψεν ὁ Καλύβας «Ποιήματα» τὴν «Πολιαρχειαν καὶ ἄλωσιν τῆς Ρόδου» καὶ «Σύμμικτα» (αὐτόθι σελ. 105). Ἀπὸ τοῦ φ. 177β - 179α τοῦ ἡμετέρου κώδικος ὑπάρχουσι δύο τεμάχια ἀντιγεγραμμένα ἐκ τῶν τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τὸ γνωστὸν θέσπισμα τοῦ μεγάλου Κωνσταντῖνου, ἡ νοθεσία, ἧτις ἀποτελεῖται ἐκ στίχων δεκαπεντασουλλάβων καὶ τὰ ἐν φ. 179β δύο ποιήματα, ἀτινα ἔχουσι γραφῆ ὑπὸ νεωτέρας χειρὸς ἐν τῷ χειρογράφῳ καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι τοῦ Καλύβα. Ταῦτα

μένων πρὸς αὐτὸν γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Καλύβας κατεῖχε διαπρεπῆ θέσιν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων λογίων τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος θαυμαζόμενος ἰδίᾳ διὰ τὸ χάριεν καὶ Ἑλληνοπρεπὲς τοῦ ὕφους αὐτοῦ. Τὴν ἀξίαν τοῦ Γεωργίου Καλύβα πιστοῦσι καὶ τὰ περισωθέντα ἡμῖν ἔργα αὐτοῦ, ὧν ἡ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἀξία εἶναι ὑπερτέρα τῆς τῶν ἔργων πολλῶν συγχρόνων αὐτοῦ λογίων.

Κ. Ι. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ

οὐδαμοῦ καλεῖ ὁ Καλύβας σύμμικτα καὶ ἐπομένως δὲν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν οὕτως. Τὰ ἐν φύλλῳ τέλος 152β-154β δὲν περιγράφουσι τὴν πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν τῆς Ῥόδου ὡς ἰδίᾳ πραγματεία, ἀλλ' ἐκ παρέργου καὶ ἀπλῶς ἀναφέρουσιν αὐτήν. Καὶ ἡ εἰκασία τοῦ Vetschera περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Καλύβα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐγκαταλείψεως τῆς Κρήτης (σ. 56) καὶ μεταβάσεως εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἀπέθανε (σ. 57) εἶναι τελείως ἀστήριχτος.